

POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE POZA GRANICAMI KRAJU (13)

Przez Węgry, Litwę aż po Syberię

Upamiętnianie polskości, hołdowanie tradycji czy szukanie i wskazywanie wielowiekowych powiązań to misja placówek muzealnych działających bliżej lub dalej granic Polski. Obok instytucji już zasłużonych powstają kolejne, w jeszcze bardziej odległych miejscach.

MUZEUM I ARCHIWUM WĘGIERSKIEJ POLONII W BUDAPESZCIE

Drogę do powstania Muzeum i Archiwum Węgierskiej Polonii utworzyła ustawa parlamentu węgierskiego z 1993 r. *O prawach mniejszości narodowych i etnicznych*, która udzieliła zamieszkującym na terytorium Węgier mniejszościom specjalnych uprawnień, w tym do tworzenia odrębnych samorządów lokalnych i centralnego (ogólnokrajowego), reprezentującego daną mniejszość. W 1998 r., dzięki funduszom państwa węgierskiego, Ogólnokrajowy Samorząd Mniejszości Polskiej na Węgrzech założył muzeum, będące pierwszą instytucją węgierskiego środowiska polonijnego.

W latach 2005-2006 muzeum zostało rozbudowane. Wzbogaciło się również

o filie w polskiej wsi Andrásztanya (od 2003 roku), tzw. Dom Pamięci Derenku, oraz w samym Derenku (od 2008 roku) na ruinach polskiej wsi założonej na początku XVIII w., a zlikwidowanej w czasie II wojny światowej (obecnie na terenie Parku Narodowego Aggtelek).

Muzeum i archiwum, zgodnie ze statusem placówek muzealnych na Węgrzech, podlega Ministerstwu Kultury. Nadzór merytoryczny nad instytucją sprawuje zaś węgierskie Muzeum Narodowe w Budapeszcie.

Zbiory Muzeum i Archiwum Węgierskiej Polonii gromadzone są wokół dwóch wątków tematycznych: historii węgierskiej Polonii i dziejów kontaktów polsko-węgierskich. Ekspozycja stała nosi tytuł *Tysiąc lat powiązań polsko-*

-węgierskich i podzielona jest na kilka działów: związki królewskie i państwowe, związki militarne i uchodźstwo polityczne, kontakty gospodarcze i kulturalne, powiązania religijne oraz dzieje węgierskiej Polonii.

Do najcenniejszych obiektów tej ekspozycji należy z pewnością kopia płaszcza koronacyjnego patrona węgierskiej Polonii (od 1996 r.) – króla Władysława I Świętego, wnuka po kądzieli Mieszka II (oryginał znajduje się w Zagrzebiu). Warto wspomnieć o strojnym mundurze z okresu Królestwa Polskiego oraz wozie drabiniastym służącym do przewozu wina z Węgier do Rzeczypospolitej. W depozycie muzeum znajduje się również cenne płótno Jana Styki, będące fragmentem *Panoramy Siedmiogrodzkiej*.

Muzeum i Archiwum Węgierskiej Polonii – Izba derencka

Fragment wystawy stałej *Tysiąc lat powiązań polsko-węgierskich* w Muzeum i Archiwum Węgierskiej Polonii

Muzeum Etnograficzne Wileńszczyzny w Niemenczynie

Wśród eksponatów znaleźć można także makietę *Psalterza floriańskiego* – jednego z najstarszych zachowanych zabytków polskiej sztuki piśmienniczej.

Na zbiory muzeum składają się głównie depozyty długoterminowe, m.in. węgierskiego Muzeum Narodowego, Muzeum i Instytutu Historii Wojska w Budapeszcie oraz Wojewódzkiego Muzeum im. Hermana Otto w Miskolcu (stolicy komitatu Borsod-Abaúj-Zemplén, stanowiącego silny ośrodek mniejszości polskiej), a także Muzeum Historycznego Miasta Krakowa i Muzeum Okręgowego w Tarnowie.

Wśród wystaw czasowych zorganizowanych przez muzeum należy wspomnieć wystawę *Cztery nieba*, prezentującą dorobek artystów polonijnych z krajów wyszehradzkich, czy wystawę monograficzną malarza Gabriela Morvayego (1934-1988), artysty dotychczas znanego w zachodniej Europie, a posiadającego zarówno polskie, jak i węgierskie korzenie.

Oddział archiwalny muzeum skupia się przede wszystkim na gromadzeniu dokumentów dotyczących organizacji polonijnych na Węgrzech (najczęściej są to kopie oryginałów z innych instytucji). Muzeum prowadzi również bogatą działalność popularyzatorską poprzez publikacje oraz organizowane konferencje.

MUZEUM ETNOGRAFICZNE WILEŃSZCZYZNY W NIEMENCZYNIE

W Niemenczynie na Litwie, około 25 km na północny-wschód od Wilna, w 2000 r. powołano do życia Muzeum Etnograficzne Wileńszczyzny. Koncepcja zorganizowania muzeum prezentującego historię i kulturę ludową regionu oraz propagującego jego wielokulturowość, a także krzewiącego świadomość narodową wśród mieszkańców Wileńszczyzny sięga początku lat 90. XX w. Nie bez znaczenia był fakt, że 60 proc. mieszkańców Niemenczyna stanowią Polacy. W 1995 r. kwestię utworzenia muzeum wprowadzono do programu Akcji Wyborczej Polaków na Litwie. W 1998 r. Rada Samorządu Rejonu Wileńskiego podjęła uchwałę o powołaniu muzeum. Powstało ono także dzięki wielkiemu zaangażowaniu pracowników i studentów Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego, których badania terenowe stały się zrębem do zgromadzenia zbiorów muzealnych instytucji. Prace związane z tworzeniem ekspozycji wsparł Senat RP i Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie”.

Siedzibą instytucji jest przedwojenny budynek remizy strażackiej, gdzie następnie mieścił się dom kultury. Na zbiory muzeum składają się przede wszystkim dary mieszkańców regionu:

Niemenczyna, Bujwidz, Mostiszek, Pogir, Skorbcian, Soroktatarów, Sużan, Wojdat i innych podwileńskich wsi. Obecnie kolekcja muzeum liczy ponad 700 eksponatów, w większości przedmiotów codziennego użytku, narzędzi rzemieślniczych i rolniczych, a także mebli, wyposażenia wnętrz i ozdób, instrumentów muzycznych, obrazów, rzeźb, ubrań oraz dokumentów, fotografii i książek (około 500 z nich znajduje się na stałej ekspozycji). W muzeum warto zwrócić uwagę na wystrój wnętrza podwileńskiej izby, a także na rzeźby Józefa Miłosza i Władysława Downarowicza. Najciekawszym eksponatem jest, uchodząca za największą, stępa do tłuczenia grochu i prosa na kaszę wykonana z pnia drzewa.

Muzeum Etnograficzne Wileńszczyzny prowadzi również działania na rzecz promowania zapomnianych rzemiosł: tkactwa i garncarstwa. Obecnie posiada cztery filie: w Sużanach (ekspozycja etnograficzno-krajoznawcza), w Ciechanowiskach (Izba Palm), w Borejkwoszczyźnie (wystawa poświęcona Władysławowi Syrokomli) oraz w Gliniszkach (w znajdującej się w zabytkowym pałacu Jeleńskich filii organizowane są zajęcia z garncarstwa). Muzeum w Niemenczynie ściśle współpracuje z Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie oraz Muzeum Mazurskim w Szczytnie.

MUZEUM WSI POLSKIEJ W WIERSZYNIE

Wierszyna, wieś znajdująca się niemal w samym centrum Okręgu Ust-Ordyńskiego-Buriackiego w Obwodzie Irkuckim, jest jednym z niewielu miejsc poza terytorium Polski (ponad 6 000 km od granic RP), gdzie niemal wszyscy mieszkańcy posługują się językiem polskim. Powstała w 1910 r., gdy osiedlili się tu polscy emigranci (około 80 rodzin) z terenów Małopolski i Zagłębia Dąbrowskiego. Przybyli „za chlebem” po reformie wprowadzonej przez premiera Piotra Stołypina, umożliwiającej wolne osadnictwo za Uralem. Pomimo upływu czasu Wierszyna zachowała swoją językową i kulturową odrębność. Z okazji 100-lecia wsi zainicjowano powstanie Muzeum Wsi

Niemenczyn - fragment ekspozycji

Niemenczyn - fragment ekspozycji

Polskiej w Wierszynie. Na plac obok Domu Polskiego przeniesiono z prywatnej działki najstarszy polski drewniany dom, w którym została zaaranżowana tymczasowa ekspozycja poświęcona polskim tradycjom. Prace odbyły się pod nadzorem specjalistów z Muzeum Architektoniczno-Etnograficznego „Talcy” koło Irkucka. Projekt sfinansowany został przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W kolejnych latach z funduszy ministerstwa ma powstać również wystawa stała muzeum o charakterze etnograficznym i historycznym.

10 lipca 2010 r., podczas obchodów rocznicowych, z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP, Ministerstwa Kultury i Archiwów Obwodu Irkuckiego, Konsulatu Generalnego RP w Irkucku oraz Muzeum Architektoniczno-Etnograficznego „Talcy”, odsłonięta została tablica pamiątkowa na budynku Muzeum Wsi Polskiej w Wierszynie. ■

Za pomoc w zgromadzeniu materiałów oraz cenne uwagi dziękuję dr. Konradowi Sutarskiemu, dyrektorowi Muzeum i Archiwum Węgierskiej Polonii, Krzysztofowi Braunowi z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Krzysztofowi Czajkowskiemu, Konsulowi Generalnemu RP w Irkucku.

Fotografie Muzeum Wsi Polskiej w Wierszynie pozyskane dzięki uprzejmości Vladimira Tikhonowa, dyrektora Muzeum Architektoniczno-Etnograficznego „Talcy”.

Muzeum Wsi Polskiej w Wierszynie - fragment ekspozycji

Muzeum Wsi Polskiej w Wierszynie - fragment ekspozycji